

УДК 37.035

ПЕДАГОГІЧНА ПОЗИЦІЯ БАТЬКІВ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Демиденко Тетяна Миколаївна,
м. Черкаси

Стаття присвячена аналізу сутності поняття «педагогічна позиція» батьків, його складових, корекції педагогічної батьківської позиції на основі гуманістичного підходу до родинного виховання.

Ключові слова: педагогічна позиція батьків, родинне виховання, цілі родинного виховання.

Одним із найважливіших суб'єктивних факторів, який впливає на виховний процес, є особа вихователя. Від особистісних якостей, психофізіологічних властивостей, інтелектуального та культурного потенціалу, креативних здібностей батьків, їх педагогічної позиції залежить ефективність процесу родинного виховання.

У філософській літературі поняття «позиція» досліджується як «життєва позиція особистості» (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьев, О. Леонтьев); у соціології і соціальній філософії – «соціальна позиція» (І. Кон, Д. Парігін, А. Петровський), у психології – «позиція особистості», «внутрішня позиція» (А. Асмолов, Л. Божович, В. Мухіна), у психології праці, педагогічній психології – «професійна позиція», «ролова позиція» (Е. Антонюк, І. Кон, В. Торохтій), батьківська позиція (О. Захаров, А. Співаковська).

Термін «життєва позиція особистості» найчастіше вживається у широкому філософсько-світоглядному значенні під час аналізу життєдіяльності особистості, її цінностей, ставлення до оточуючого світу. Життєва позиція виявляється в діяльності особистості, у спілкуванні з оточуючими, є невід'ємною характеристикою зрілої особистості.

Соціальна психологія оперує поняттям «соціальна позиція» людини, що розглядається як: 1) місце людини в суспільстві, соціальній структурі; 2) система поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій особистості. У першому випадку зміст поняття «позиція» наближається до інших термінів «статус», «роль». За другим варіантом «соціальна позиція» виявляє внутрішнє ставлення суб'єкта до власної діяльності.

Професійна позиція включає ставлення людини до професії, мети і засобів власної діяльності.

А. Маркова досліджує поняття «професійна педагогічна і психологічна позиція педагога» у контексті професійної компетентності вчителя як «стійкі системи ставлення вчителя до учня, до

себе, до колег», включаючи професійну самооцінку, рівень професійних домагань.

А. Петровський визначає важливу якість дорослої людини – її позицію по відношенню до дитини – бути вихователем.

Поняття «педагогічна позиція» дедалі ширше використовується у педагогічних дослідженнях (В. Сластьонін, І. Підласий). Педагогічна позиція повинна бути делікатною, непомітною, прихованою від вихованця (І. Підласий).

Л. Заніна підкреслює особливість педагогічної позиції, що синтезує особистісну позицію педагога, яка проявляється під час зустрічі з дитиною, і професійно-діяльнісну, пов'язану із створенням умов для реалізації цілей освіти.

З позицій культурологічного підходу до педагогічного процесу вивчається гуманна педагогічна позиція вчителя (Л. Заніна), яка визначається як інтегративний компонент педагогічної культури вчителя, впливає на процес само детермінації і само актуалізації особистості в культурі, виступає основою і умовою успішності професійної самореалізації вчителя у спілкуванні з дітьми, в педагогічній діяльності.

Професійна педагогічна позиція вчителя розглядається також як складова професійної компетентності і необхідна умова реалізації педагогічної діяльності (В. Бедерханова, А. Маркова, В. Слободчиков, Г. Цукерман).

За визначенням С. Будникової, професійна педагогічна позиція - це єдність професійної свідомості, професійних стосунків і професійної діяльності, спрямованої на реалізацію базової цінності, якою визнається цінність розвитку і становлення особистості учня.

Важливого значення набуває аналіз змісту поняття «педагогічна позиція батьків» у зв'язку з розвитком понятійного апарату педагогіки сімейного виховання. Мета статті – розкрити сутність поняття «педагогічна позиція батьків».

У психологічних дослідженнях використовується поняття «батьківська позиція». Батьківська позиція розглядається Л. Шнейдер як цілісне утворення, реальна спрямованість виховної діяльності батьків, що виникає під впливом мотивів виховання. Автор підкреслює залежність реалізації батьківської позиції у взаємодії з дитиною від співвідношення усвідомлюваних і неусві-

домлюваних мотивів виховної діяльності.

С. Жигалін [1] доводить, що батьківська позиція виникає на основі загальних позицій особистості (життєвої, особистісної, соціально-рольової), в період зрілості батьківства – починає впливати на інші позиції. Особистісна позиція при цьому включає ставлення особистості до себе, інших, праці, життя в цілому, ставлення до себе як до вихователя (батька або матері), ставлення до інших членів родини (наприклад, до чоловіка або дружини), дітей, сфери сімейної праці, сімейного життя. Соціально-рольова позиція визначає статус в родині і ролі, які йому відповідають. Життєва позиція особистості як стратегія і спосіб життєдіяльності цілому, детермінують і батьківські позиції.

Дослідник розмежовує при цьому позиції батька і матері. Для батька батьківська позиція виявляється у домінуванні предметно-інструментальної функції у вихованні, для матері – визначальною є експресивно-емоційна функція.

За С. Жигаліном досліджуваний термін включає систему ставлень кожного з батьків до:

1) батьківства, розглядаючи цей феномен як радість або важкий обов'язок, діяльність, що спонукає до саморозвитку, са-

моререалізації;

2) до себе як до вихователя (впевнений – невпевнений, милосердний – вимогливий);

3) батьківської ролі (батьківської, материнської) – власної, а також ролі іншого з батьків, що виявляється через її прийняття або неприйняття;

4) дитини (емоційно врівноважене, надмірно сконцентроване на дитині, відсторонене);

5) виховної практики (послідовність або непослідовність виховних впливів на дитину). Системоутворюючими компонентами батьківської позиції дослідник визнає три типи ставлень: до дитини, батьківської ролі, виховної практики.

Становлення батьківської педагогічної позиції відбувається безпосередньо у виховній взаємодії з дітьми, згідно з певними ціннісними пріоритетами батька і матері.

З метою діагностування ставлення майбутніх батьків до виховної діяльності нами було проведено опитування студентів щодо визначення цілей виховної діяльності в родині (за І. Підласим [3]) (результати подані у таблиці 1).

Таблиця 1
Цілі родинного виховання

Цілі родинного виховання	Ранг
Виховати дітей чесними і добрими	1
Прищепити самодисципліну, працездатність, організованість	2
Розвинути розумові здібності	3
Виховати незалежність і самостійність	4
Виховати мужність, стійкість	5
Надати гарну освіту	6
Навчити пристосовуватись до обставин	7
Виховати толерантність	8
Навчити професії, яка дає можливість завжди заробити «шматок хліба»	9
Виховати віру в Бога	10
Сформувати ділові якості	11
Залучити до національної культури	12
Сформувати громадянську позицію, переконання	13
Залучити до демократичних цінностей	14

Як видно з представленої таблиці, найбільшу вагомість серед запропонованих цілей родинного виховання мають загальнолюдські цінності (чесність, доброта). Майбутні батьки прагнуть формувати у дітей самостійність, здатність покладатися на самого себе, надають важливого значення і розвитку розумових здібностей у дитини. Проведене дослідження свідчить про недостатньо чітке, відносно «розмите» формулювання цілей родинного виховання майбутніми батьками.

Батьківська позиція – відносно стабільне утворення, може розвиватися, змінюватися з часом на різних етапах життя людини.

О. Захаровим, А. Співаковською були описані оптимальна і неоптимальна батьківські позиції. На думку дослідників, оптимальна батьківська позиція відповідає вимогам адекватності, гнучкості і прогностичності.

Адекватність батьківської позиції пов'язана з умінням батьків розуміти дитину, її особливості, відчувати зміни її душевного стану.

Гнучкість батьківської позиції – вміння коректувати власну виховну діяльність з урахуванням віку дитини, у процесі її дорослішання, змін у житті родини. Ефективність сімейного виховання залежить від гнучкості батьківських позицій, що впливають на свободу і самостійність дітей, враховують статево-вікові і індивідуально-психологічні особливості вихованців.

Прогностичність батьківської позиції – випереджальні виховні дії, створення батьками таких умов сімейного виховання, які спонукають появу нових психічних якостей, рис, властивостей особистості дитини.

С. Жигалін визначає дещо інші критерії адекватності бать-

ківської позиції: динамічність, гнучкість, внутрішню і зовнішню узгодженість і прогностичність. Динамічність – зміна батьківських позицій відповідно до вікової динаміки дітей і батьків, соціальної ситуації розвитку дитини. Внутрішня узгодженість передбачає несуперечливість батьківської позиції, відсутність конфлікту з іншими позиціями особистості. Зовнішня узгодженість виявляється через відповідність батьківської і материнської позиції, їх несуперечливість. Прогностичність батьківської позиції пов'язана з можливістю батьків взаємодіяти з дитиною у зоні її найближчого розвитку.

На нашу думку, термін «педагогічна позиція батьків» поряд з поняттями «життєва позиція особистості» і «професійна позиція» характеризує батьків як непрофесійних вихователів. Педагогічна позиція батьків дозволяє одночасно визначати їх особистісні характеристики як вихователів і особливості виховної діяльності.

Гуманістична педагогічна традиція розглядає процес родинного виховання як активну взаємодію вихователів і вихованців, їх спільну життєтворчість. Цей підхід надає вихованцю роль активного суб'єкта у виховному процесі. Зокрема, Б. Ковбас і В. Костів [2] визначають родинне виховання як «цілеспрямований процес організації взаємодії дорослих і дітей у родині в їх спільній творчій діяльності, яка стимулює розвиток і саморозвиток в останніх довершених різнобічних якостей через забезпечення необхідних умов для ефективного функціонування механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції поведінки особистості в процесі включення її в систему різноманітних відносин спілкування й життєдіяльності».

Важливою передумовою становлення гуманістичного суб'єкт-суб'єктного підходу до організації процесу родинного виховання є

діагностування і корекція педагогічної позиції батьків.

Спираючись на дослідження особистісно-орієнтованої позиції педагога В. Бедерханової, основним критерієм продуктивності батьківської педагогічної позиції ми вважаємо ставлення батьків до дитини у виховному процесі, визнання суб'єктності її позиції,

ступінь активності, самореалізації, психологічний комфорт, засвоєння нею гуманістичних цінностей.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у аналізі шляхів психолого-педагогічної підтримки становлення гуманістичної педагогічної позиції батьків у виховному процесі.

Література та джерела

1. Жигалин С. С. Формирование адекватных родительских позиций как способ коррекции воспитательной практики семьи подростка. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность 19.00.07: педагогическая психология. – Екатеринбург, 2004. – 27 с. / Станислав Сергеевич Жигалин. – Режим доступа: <http://osp.kgsu.ru/gigalin.htm>. > – Загол. з екрану. – Мова рос.
2. Ковбас Б. Родинна педагогіка: Навч. посіб / Б.Ковбас, В.Костів. – У 3-х т. Том 2. Основи родинного виховання. – Івано-Франківськ, 2006. – 288 с.
3. Подласый И. П. Педагогика: в 3-х кн., кн.: Теория и технологи воспитания: учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. и специальностям в обл. «Образование и педагогика» / И. П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 2007. – 463 с.
4. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений / Л. Б. Шнейдер. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

Статья посвящена анализу сущности понятия «педагогическая позиция» родителей, его составляющих, коррекции педагогической родительской позиции на основе гуманистического подхода к семейному воспитанию.

Ключевые слова: педагогическая позиция родителей, семейное воспитание, цели семейного воспитания.

The article analyzes the nature of the concept of "teaching position" parents, its components, parental teaching position correction based on the humanistic approach to family education.

Keywords: educational position of parents, family education, family education goals.